

Högskolan i Halmstad
LUT - Sektionen för lärarutbildning
Lärarprogrammet 210 hp, grundskolans tidigare år
Allmänt utbildningsområde 61-90hp

En studie om specialundervisning i idrott och hälsa
för elever med funktionsnedsättning och autism-
med fokus på motorisk utveckling

Examensarbete Lärarprogrammet
Slutseminarium 2011-01-13
Författare: Amelia Andersson och Anneli Ivonen
Handledare: Lars Kristén och Åke Nilsén
Examinator: Anders Nelson
Medexaminatorer: Catrine Brödje och Ingrid Nilsson

Abstrakt

Det område som denna studie har forskats kring är specialundervisning för elever med autism och annan funktionsnedsättning inom idrott och hälsa. Syfte med studien är att beskriva hur idrottslärare arbetar med den motoriska utvecklingen hos de elever som har autism och annan funktionsnedsättning i ämnet idrott och hälsa. I studien beskrivs elevers normala motoriska utveckling för att på så sätt förstå vilka svårigheter elever med funktionsnedsättning och autism har och vilka anpassningar som krävs i skolmiljön för att eleverna ska kunna vara delaktiga. Empirin har samlats in genom nio observationer på tre olika skolor i västra Sverige. I resultatet framgår det att en idrottslärare bör ha kunskaper om barns motoriska utveckling, övningar och moment som tränar grov- och finmotoriken, elevens funktionsnedsättning, elevens personliga egenskaper och elevens intresse dvs. vad som motiverar eleven.

Nyckelord: Autism, Hälsa, Inkludering, Motivation, Motorik

Förord

Under vår tid på lärarutbildningen har vi bland annat studerat barns motoriska utveckling i kursen ”lek, rörelse, idrott och hälsa” och även i kursen ”specialpedagogik”. Med denna bakgrund blev det ett naturligt val att forska vidare inom dessa områden för att se hur vi som lärare kan undervisa elever som är i behov av särskilt stöd i ämnet idrott och hälsa. Vi ville undersöka hur lärare på olika skolor arbetar inom specialidrotten med fokus på elevens motoriska utveckling då detta kan vara en svaghet för de elever som behöver denna typ av idrott.

Forskningsprocessen och upplägget av arbetet har fungerat som vi från början planerat, där vi fördelat både skrivarbetet och undersökningsmomenten jämt mellan oss. Vi har gjort alla observationerna på skolorna tillsammans och sedan gemensamt skrivit och jobbat med texten för de olika delarna i uppsatsen. Samarbetet har fungerat bra sinsemellan och även förhållandet mellan oss och handledarna som har bidragit med den hjälp som önskats.

Denna uppsats hade inte varit möjligt att utföra ifall det inte hade varit för de idrottslärare vi har observerat därför vi vill ge dem ett stort tack för den tid de gav oss för observation. Ett stort tack till våra hjälpsamma handledare som har löst många frågetecken. Sist men inte minst vill vi tacka våra nära och kära som har ställt upp med den hjälp som är nödvändig för att arbetet skulle bli klart i tid.

Innehållsförteckning

Abstrakt

Förord

1. Inledning.....	1
1.1. Syfte och frågeställningar.....	2
2. Litteraturgenomgång.....	2
2.1. Teoretisk utgångspunkt.....	2
2.2. Hälsa.....	3
2.3. Den anpassade skolmiljön.....	6
2.4. Barns motoriska utveckling och barn med autism.....	9
2.4.1. Barns motoriska utveckling.....	9
2.4.2. Beskrivning av autism.....	10
2.4.3. Barn med autism och inkludering.....	11
2.4.4. Problematik vid autism.....	13
2.4.5. Fysisk aktivitet.....	14
2.5. Motivation.....	15
3. Metod.....	16
3.1. Inledning.....	16
3.2. Urval.....	17
3.3. Observationsguide.....	17
3.4. Tillvägagångssätt.....	18
3.5. Dataanalys.....	19
3.6. Etiskt förhållningssätt.....	19
4. Resultat och analys.....	19
4.1. Observation- och samtalsfrågor.....	20
4.2. Lärare X.....	20
4.3. Lärare Y.....	24
4.4. Lärare Z.....	28
5. Diskussion.....	30
5.1. Hälsa.....	31
5.2. Barns motoriska utveckling.....	31
5.3. Anpassning.....	33
5.4. Motivation.....	34
5.5. Inkludering.....	35
5.6. Metoddiskussion.....	37
5.7. Sammanfattad diskussion.....	37
5.8. Fortsatt forskning.....	38
6. Referenser.....	39

1. Inledning

Enligt läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) ska läraren ”stimulera, handleda och ge särskilt stöd till elever som har svårigheter, alltså bör man som lärare ha kunskap om elevens svårigheter för att på så sätt ge det särskilda stöd som eleven behöver. Samtidigt finns det många elever med funktionsnedsättning som inte medverkar i olika aktiviteter i skolan enligt barnombudsmannen (2002) på grund av sin funktionsnedsättning. Dessa aktiviteter är bland annat i idrott och hälsa som eleven inte kan delta i och då på grund av att skolan inte har gett särskilt stöd för elevens medverkan. Barn med funktionsnedsättning har lika mycket behov att röra på sig som alla andra barn och ska därför inte segregeras från idrott och hälsa undervisningen. På många skolor har särskilda resurser satts in inom idrott och hälsa där undervisningen endast sker med ett visst antal elever där alla är i behov av särskilt stöd. Denna specialundervisning i idrott och hälsa är ett stöd för den ordinarie idrottsundervisningen då den inte kan ge det stöd och stimulus som elever med funktionsnedsättning behöver. Vi kommer i uppsatsen benämna specialundervisningen för elever med funktionsnedsättning som *specialidrott*, vilket det kallas då elever under skoltid får särskild undervisning i idrott och - hälsa p.g.a. sina svårigheter. Dock finns det inte tillräckligt med forskning kring specialundervisning i idrott och hälsa för elever med funktionsnedsättning. Enligt Salamancadeklarationen (Ahlberg, 2009) ska alla barn oavsett förutsättningar lära tillsammans i det ordinarie skolväsendet om det inte finns starka skäl att handla på annat sätt. Strävan är att inkludera alla elever i undervisningen och för elever med funktionsnedsättning blir inkludering en förutsättning för att lärandet ska ske.

Enligt Annerstedt (2007) har varje elev, oavsett *förmåga*, kön eller etnisk bakgrund, rätt att erhålla undervisning i idrott och hälsa. Med detta kan konstateras att elever med någon fysisk eller psykisk funktionsnedsättning har samma rätt till undervisning i idrott och hälsa som alla andra elever har. I Lpo94 beskrivs det att skolan ska ansvara för att eleven efter genomgången grundskola ska ”ha grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön”. Därför kommer en grundläggande beskrivning ges om begreppet hälsa och varför elever bör ha en förståelse om en hälsosam livsstil. I litteraturgenomgången sker en genomgång av begreppet hälsa, därefter ges en förklaring om den anpassade skolmiljön som innefattar specialundervisningen inom idrott och hälsa. En beskrivning av barns normala motoriska utveckling följer sedan eftersom grunden för att kunna arbeta med barn med motoriska svårigheter är att ha kunskap om barns olika utvecklingsstadium. Den funktionsnedsättning som det fokuseras särskilt på i denna

uppsats är autism eftersom det föll sig naturligt då flertalet utav de lärare som studerades hade elever med autism i sin undervisning.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att ta reda på hur idrott- och hälsalärare arbetar med den motoriska utvecklingen för elever med autism och andra funktionsnedsättningar.

Frågeställningar:

- Hur undervisar lärare i idrott och hälsa så att elever med autism och funktionsnedsättning utvecklar sin motorik?

- Hur inkluderar idrottslärare elever med funktionsnedsättning i sin idrott och hälsaundervisning?

- På vilket sätt motiverar läraren elever med funktionsnedsättning?

2. Litteraturgenomgång

Detta avsnitt inleds med en beskrivning av studiens teoretiska referensram och sedan presenteras tidigare forskning kring begreppet hälsa, hur den anpassade skolmiljön ser ut, barns motoriska utveckling, idrottsundervisningen för barn med autism samt motivation.

2.1 Teoretisk utgångspunkt

Vi har valt att utgå ifrån Aron Antonovskys hälsoteori KASAM som står för *känsla av sammanhang* då detta hälsobegrepp är en viktig utgångspunkt i arbetet med elever i behov av särskilt stöd (Elevrådsutredningen, SOU 2000:19). Enligt Elefvårdsutredningen (2000) är KASAM ett svenskt begrepp som myntats utifrån Antonovskys salutogena perspektiv som fokuserar på hälsans ursprung och olika hälsofrämjande faktorer. KASAM går ut på hur människor upplever vår tillvaro som just begriplig, hanterbar och meningsfull. Då elever tillbringar en stor tid i skolan är det viktigt att denna arena och lärare som arbetar här ser sin arbetsplats som hälsofrämjande.

De individer som sedan klarar av sina påfrestningar på ett bra sätt, enligt Antonovsky kan då uppleva begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (Kostenius & Lindqvist, 2006). Enligt Kostenius och Lindqvist (2006) innebär begriplighet hur man förstår och tar till sig information och intryck i tillvaron. För att känna sig inkluderad i gruppen krävs det att eleven

begriper och förstår. Upplever inte eleven begriplighet och förståelse kan detta leda till utanförskap från gruppen. Begriplighet har även en historisk utgångspunkt som handlar om att eleven kan uttrycka sig "jag vet". Därefter menar Kostenius och Lindqvist (2006) att hanterbarhet handlar om att kunna bemästra den situation den befinner sig i utifrån de resurser som finns till. Det bygger på att eleven kan säga "jag kan" och på så sätt känna delaktighet. Ifall begriplighet har en historisk utgångspunkt handlar hanterbarhet om nuet. "*Meningsfullhet är KASAM-begreppets motivationskomponent och har en stark känslomässig grund i människan*" (Kostenius & Lindqvist, 2006, s. 26). För att en elev ska känna meningsfullhet med det som hon eller han ställs inför krävs det en inre drivkraft och något motiverande. Eleven ska kunna säga "jag vill". I undervisningen måste eleven känna motivation och på så sätt även vara delaktig för att känna meningsfullhet. Är eleven inte inkluderad kan hon eller han inte vara delaktig och då inte få en känsla av att det är meningsfullt.

Vi utgår även ifrån sociokulturella perspektivet som grundar sig i Lev S Vygotsky teori som handlar om hur människan genom olika tecken, som till exempel språket i interaktion med andra, tolkar och förstår sin omgivning (Lillemyr, 2002). Lillemyr (2002) menar att en lärare måste studera förhållandet mellan ett barns lärande och utveckling och författaren beskriver detta utifrån *den potentiella utvecklingszonen*. Den potentiella utvecklingszonen utgår ifrån hur mycket ett barn klarar av att utföra med hjälp av någon annan som till exempel sin lärare för att sedan därefter klara av samma situation själv. Barnet får då ett individuellt tänkande som blir resultatet från det sociala samspelet. En situation i idrott och hälsa undervisningen mellan en elev som har ett funktionshinder eller är rullstolsburen och en lärare eller annan elev är det samspelet där uppmuntran och hjälp blir grunden till lärandet. Dock krävs det en aktiv handledning och planering av läraren för att nå elevens potentiella utvecklingszon där sedan lärandet kan ske (Lillemyr, 2002). Idrott och hälsa undervisningen skiljer sig från andra ämnen då lärandet sker i rörelse och i samspelet med andra, på så vis blir Vygotskys teori fungerande i detta sammanhang. Utgångspunkten för lärandet blir eleven där läraren sedan utifrån hans eller hennes behov når den potentiella utvecklingszonen (Lillemyr, 2002).

2.2 Hälsa

I denna del kommer vi förklara begreppet hälsa och hur olika forskare beskriver hälsa. Hur kan begreppet hälsa förstås? Enligt WHO:s definition 1948 är hälsa ett tillstånd av totalt fysiskt, mentalt och socialt välmående (Kostenius & Lindqvist, 2006, s.33). Enligt Kostenius

och Lindqvist (2006) blir hälsa i denna definition att personen mår bra, inte bara att hon eller han är frisk och inte lider av någon sjukdom utan handlar även om det mentala och sociala tillståndet. På så vis kan en människa som har någon form av funktionsnedsättning uppnå hälsa då de sociala och mentala aspekterna är välmående fastän det fysiska tillståndet är begränsat. Kostenius och Lindqvist (2006) menar vidare att tillståndet av total fysisk, mental och social välmående blir istället ett jämviktstillstånd i begreppet hälsa där en eller två aspekter kan balansera upp den sjukdomen eller hindret som uppstår.

2001 utkom WHO:s version av ICF som står för internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (Kostenius & Lindqvist, 2006). I denna klassifikation beskrivs hälsa utifrån två perspektiv, det kroppsliga och det sociala perspektivet vilket innebär att funktionstillståndet kan se olika ut för olika personer med samma funktionshinder. Klassifikationen beskriver hur olika hälsokomponenter relaterar till funktionstillståndet så som arbete och utbildning. Med hjälp av denna modell blir det lättare att få reda på vilka särskilda behov personen har och på så sätt kunna tillmötesgå dessa bättre.

Kostenius & Lindqvist (2006) formulerar begreppet hälsa enligt följande (s. 34), *"Hälsa är ett jämviktstillstånd av fysiskt, psykiskt, emotionellt, socialt och andligt välmående, vilket både är en resurs och en förutsättning för mänskligt liv"*. Författarna menar att det som på så sätt påverkar en persons hälsa är där den befinner sig i nuet och hur det påverkar hälsans olika tillstånd. För elever har skolan, hemmet och fritiden den största inverkan som påverkar de fem olika aspekterna. I Elevvårdsutredning (SOU 2000:19 s.141) beskrivs hälsa som ett tillstånd som innefattar individens förhållande till sin miljö. Med dessa två beskrivningar av begreppet hälsa visar att vara hälsosam innebär inte endast att vara fysisk aktiv, äta hälsosamt och ha en kropp som är frisk utan om hälsosamt välbefinnande i nuet och i den miljö personen befinner sig.

Dock är det inte endast den närmaste livsmiljön som påverkar individens hälsa. Aron Antonovsky, som var en professor inom medicinsk sociologi, ifrågasatte hur människor som har svåra yttre påfrestningar ändå kan förbli friska (Kostenius & Lindqvist, 2006). Enligt Kostenius och Lindqvist (2006) utgår hans syn på hälsa ifrån det *salutogena perspektivet* vilket bygger på vilka faktorer i livet som är hälsofrämjande och inte på de faktorer som orsakar sjukdomen, det patogena perspektivet. På så vis handlar inte hälsa endast om kropp och själ utan även hur människan finner en känsla av sammanhang och begriplighet i den

livssituation hon eller han befinner sig i. I Elevvårdsutredning (SOU 2000: 19, s. 141) beskrivs det att Aron Antonovskys grundläggande frågor som blev grunden till hans teori om salutogens var: Vad är det som främjar hälsa? Vilka faktorer är det som gör att vissa människor klarar påfrestningar bättre än andra? Vilka faktorer fungerar inte bara som en buffert mot påfrestningar utan bidrar även till ökad hälsa?. Här beskrivs det vidare att salutogenes betyder just läran om hälsans ursprung och istället för att fokusera på sjukdomen och hindret och sträva efter att hitta botemedel ska perspektivet ändras för att på så vis hitta lösningar i att leva med sitt hinder i olika miljöer.

Enligt Elevvårdsutredning (SOU 2000: 19) innebär den salutogena teorin att individen ska finna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i den påfrestade livssituation som individen befinner sig i. Vidare beskrivs det att för lärare i idrott och hälsa blir detta grundläggande för att tillsammans med eleven med funktionshinder hitta motivationen till att utföra fysisk aktivitet. På så vis måste alla de lärandesituationer som sker i skolan få eleven att känna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullt och det gäller heller inte endast elever med funktionshinder utan för alla elever. Enligt Elevvårdsutredning (SOU 2000: 19) ligger det på skolans uppdrag att ha ansvaret för att arbetet med dessa hälsofrågor eftersträvas så att varje elev kan känna just begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

I Lpo 94 belyser man även hälsa: ”Skolan har ansvar för att varje elev efter genomgången grundskola har grundläggande kunskaper om förutsättningar för en god hälsa samt en förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan”. Eleven ska ha kunskaper om hälsan och vilka effekter elevens val i livet har för hälsan. Detta går hand i hand med det salutogena hälsobegreppet där man belyser olika faktorer i livet som är hälsofrämjande. I Elevvårdsutredning (SOU 2000: 19) beskrivs det att tanken om en hälsofrämjande skola där elever väljer en hälsosam livsstil sker när skolan utgår ifrån elevernas bakgrund och erfarenheter (s. 165):

Skolor skulle kunna vara hälsofrämjande, menar många forskare, men förutsättningen är att skolsystemet riktar sina ansträngningar mot att utveckla förståelse och meningsfullt lärande. Den känsla av sammanhang och meningsfullhet, som utgör basen för hälsa, kan bara åstadkommas om skolans arbete utgår från barns egna kunskaper och erfarenheter och tar hänsyn till deras olika sätt att förstå och inhämta nya kunskaper.

Ämnet idrott och hälsa har egna kursplaner som beskriver att eleverna ska bland annat (Elevrådsutredningen, SOU 2000:19, s. 165):

- * Ge kunskap om hur den egna kroppen fungerar
- * Bli medveten om livsstilens betydelse för hälsa, välbefinnande och miljö
- * Få en förståelse om hur viktigt det är att regelbundet träna fysiskt
- * Stimulera till egna motions-, rörelse-, och idrottsaktiviteter som vara efter att skolan är avslutad

Elevrådsutredningen (SOU 2000: 19) menar att dessa kursplaner är till för alla elever och utifrån sina förutsättningar ska dessa mål kunna uppnås. För de elever som har en funktionsnedsättning eller är rullstolsburen kan målen bli uppnådda då läraren möter eleven utefter dennes behov.

Annerstedt (2007) menar att hälsoinriktad fysisk aktivitet handlar om att vara fysiskt aktiv av hälsoskäl dvs. att man vill må bättre, hålla sig frisk och orka mer. Det är den hälsoinriktade fysiska aktiviteten vi vill jobba med i förskolan och skolan. Det är den som främjar en livslång fysisk aktivitet. Här är det processen man fokuserar på och inte prestationen. Processen att utvecklas själv som individ, att växa som idrottsmänniska och känna att man utvecklas och hittar något som man trivs med att göra.

2.3 Den anpassade skolmiljön

I idrott och hälsa sker lärandet i det sociala samspelet med varandra och för elever med funktionshinder finns det fyra faktorer som ligger till grund för att lärandet ska kunna ske i det sociala samspelet vilket enligt Farrell (2004 s. 85) är:

- * the child's learning characteristics;
- * the learning environment the school is providing for the child;
- * the task; and
- * the teaching style.

Farrell (2004) menar att fokus ska ligga på alla fyra faktorerna för att lärandet ska kunna bli möjligt för eleven men det är läraren som har huvudansvaret för att lärandet sker. Enligt Farrell (2004) är det läraren som upptäcker elevens lärandestil och som sedan erbjuder den miljö som är passande. Läraren sätter upp mål tillsammans med eleven som är uppnåeliga och där eleven är väl medveten om vad som ska göras. Farrell (2004) menar även att eleven inte

ska ha det fulla ansvaret men bör träna på att känna ansvar men ska inte känna sig misslyckad ifall målet inte uppnås i den grad det är tänkt.

Farrell (2004) beskriver att det ligger på skolans ansvar att aktivt leta efter hinder i idrottshallen som stoppar eleverna till att delta och vara med i undervisningen. Han menar att något som kan exkludera den rullstolsburna eleven i idrott och hälsa undervisningen kan vara brist på ramper, anpassade träningsredskap och andra fysiska redskap. När Farrell (2004) beskriver att skolan aktivt ska leta efter hinder betyder det även att skolan ska försöka förhindra att olyckor sker. I idrott och hälsa undervisningen finns det en stor risk att olyckor sker ifall de redskap som är tillsatta används på fel sätt. På så vis krävs det kompetenta lärare som handleder eleverna och då minskar risken till olyckor.

Även Lpo 94 stödjer detta: *“Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Skolan skall sträva efter att erbjuda alla elever daglig fysisk aktivitet inom ramen för hela skoldagen.”* För att den fysiska aktiviteten ska vara möjlig för elever med funktionsnedsättning krävs det att hela skolan och dess lokaler är anpassade för denne. Här ligger ansvaret på skolan.

Specialpedagogik menar Asmervik m.fl. (2001) grundar sig i den ”vanliga” pedagogiken men inom specialpedagogik praktiserar man mer individualisering, mindre barngrupper och fler vuxna. Fokus ligger på det problem barnet har och arbetar utifrån det för att barnet ska förbättra dessa bitar men det är samtidigt viktigt att inte bara fokusera på problemet/hindret utan även lyfta fram det som barnet är bra på och utveckla det så att det inte avstannar i utvecklingen av sina resurser. Anpassad fysisk aktivitet handlar enligt Jagtoien m.fl. (2002) om att kunna anpassa sin idrottsundervisning så att den passar även den som har en funktionsnedsättning, så att den personen också kan vara med på idrotten. I den anpassade fysiska aktiviteten integreras den funktionshindrade med de övriga eleverna medan inom specialidrotten sker undervisningen mer individuellt eller i mindre grupper tillsammans med andra med funktionshinder. Har man kunskap om vad funktionsnedsättningen innebär kan man också anpassa undervisningen så att den passar dessa elever så bra som möjligt.

I Elevvårdsutredningen (SOU 2000:19) lyfts även skolmiljön upp och vilken betydelse den har för en elev med funktionshinder. Här beskrivs det ifall elevens skolmiljö är anpassad för hans eller hennes funktionshinder blir inte elevens funktionsnedsättning ett handikapp. *“Utan*

en skola som satsar på att främja en lärande miljö med möjligheter till individuella anpassningar till barns olika behov, kan eliminera många svårigheter.”(s.178). Enligt Elevvårdsutredningen (SOU 2000:19) går 90 % av rörelsehindrade i en “vanlig” skolklass. I utredningen beskrivs det vidare om elever med rörelsehinder ska känna sig inkluderade i sin klass, så krävs det att det finns anpassade redskap i idrott och hälsa undervisningen. Det krävs att varje elevs behov tillmötesgås och därför krävs det att skolan sätter in de resurser som krävs och då även i idrott och hälsa. I Lpo 94 beskrivs det att elever är *i* behov av särskilt stöd vilket betyder att problemet inte är individinriktad utan det är i den miljön som eleven befinner sig som är knuten till svårigheterna.

Jagtoien m.fl. (2002) menar att det är viktigt att ta hänsyn till inom idrotten och då speciellt inom specialidrott är att barns kronologiska ålder kan skilja avsevärt från dess biologiska ålder. Den kronologiska åldern är bara en ”siffra” för hur många år du har levt och säger egentligen ingenting om en människas utveckling och färdigheter. Det är den biologiska åldern som talar om hur långt barnet kommit i sin utveckling. Det kan skilja flera år i biologisk ålder på barn som har samma kronologiska ålder vilket är viktigt att tänka på då man lägger upp undervisningen..

Elever med ADHD och DAMP är grupper av elever som kan behöva anpassad fysisk aktivitet på idrottslektionerna menar Asmervik m.fl. (2001). ADHD innebär att man har en för höjd aktivitetsnivå, hög impulsivitet, svårt med uppmärksamheten och motoriken. DAMP står för dysfunktion i aktivitet, motorik och perception. Vilka alla är delar som man bör ha i åtanke då man planerar en lektion för en klass där det finns en elev med diagnosen. Eftersom dessa elever är så impulsiva och har svårt med uppmärksamheten har de svårt för fria lekar och öppna ytor då de får andra intryck som fångar deras intresse istället för det som de ska göra. De har ofta svårt för bollspel då de inte kan acceptera att någon tar bollen ifrån dem, de har svårt för att vänta på sin tur. Viktigt för undervisningen av dessa barn är att skapa en lugn miljö runt dem och att de får vara i en mindre grupp. Passande idrottslektioner är lektioner som är styrda av tydliga regler och begränsade ytor. Man kan lägga upp övningar så att det inte blir så att barnet behöver stå i kö och vänta för länge på sin tur. Racketsporter och individuella sporter passar dessa barn bättre än lagsporter. Det kan vara viktigt att träna grovmotoriska övningar eftersom barnet ofta har problem med det. Barn med benskörhet är också barn som kan behöva t.ex. vara i en mindre barngrupp alt. Att man delar in gruppen i mindre grupper så att det inte blir så många som utför samma aktivitet samtidigt för då

minskar man risken att det blir för trångt och ”stökigt” på planen. Det är viktigt att minimera den risken så att barnet inte blir knuffad och ramlar. Sedan kan man ha speciella regler som säger att man inte får knuffa eller tackla det barnet, han/hon kan ha frizoner att vila på, man kan spela med en mjuk boll osv.

2.4 Barns motoriska utveckling och barn med autism

I denna del kommer en beskrivning av barns motoriska utveckling göras för att få en förståelse för hur en idrottslärare bör planera sin undervisning med elever som har autism. För att förstå grundproblematiken och de omständigheter som finns runt barn med autism krävs det att man har en förförståelse om hur den motoriska utvecklingen går till för att sedan kunna koppla det till idrottssituationen.

2.4.1 Barns motoriska utveckling

Enligt Jagtoien, Hansen, & Annerstedt(2002) är definitionen av motorik följande:

Motorik inbegriper alla funktioner och processer som hjälper till att styra och kontrollera våra kroppsliga rörelser.

Grovmotorik är rörelser som i huvudsak sker med hjälp av de stora muskelgrupperna i armar, rygg, mage och ben.

Finnmotorik är precisa rörelser med händerna, i ansiktet och med fötterna.

När det gäller barns motoriska utveckling och lärande menar Jagtoien m.fl. (2002) att tillväxt och förändring av förmågan att tolka och leda impulser i nervsystemet är av stor vikt. När vi får ett sinnesintryck skickas impulser via de sensoriska nerverna i PNS och CNS där impulserna tolkas. Sedan sker en omkoppling och impulser skickas ut till musklerna via de motoriska nerverna i PNS. Impulserna går över till muskeln via en motorisk ändplatta och vi utför rörelsen. Det är myelinet runt axonen som gör att signalerna går fram snabbare. Ju mer myeliniserad axonen är desto snabbare går signalerna fram. Genom att öva en rörelse mycket bildas mer myelin och vi utför rörelsen snabbare.

Jagtoien m.fl. (2002) De olika faserna i barnets motoriska utveckling är:

* Reflexrörelser är de rörelser som utvecklas först och sker från det att barnet föds till ca 1 års ålder. Dessa rörelser kan ske tack vare att vissa områden redan är myeliniserade. Det utgör grunden för fortsatt utveckling av nervsystemet och därmed den fortsatta motoriska

utvecklingen. Reflexrörelser är t.ex. Babinskyreflexen. För att utlösa den drar man från tån till hälen på utsidan av barnets fot, då ska tån peka uppåt. Att denna reflex försvinner är viktigt när barnet ska lära sig gå.

* Mognadsbestämda rörelser sker från ca 1-2 års ålder och beror på barnets biologiska ålder, arv och stimulering. De mognadsbestämda rörelserna eller som man också benämner dem de motoriska grundformerna utvecklas från ca 1-2 års ålder och är:

* *åla, krypa, rulla, gå, springa, hoppa och stödja.*

* Grundläggande rörelser utvecklas från ca 3-7 års ålder och beror på den stimulering i omgivningen som barnet får och dess sociala miljö.

*Färdighetsrelaterade rörelser är de rörelser som barnet utvecklar beroende av sin egen lust och nyfikenhet att fortsätta lära och de utvecklas från ca 10 års ålder och framåt.

Motoriken försämras tillfälligt hos barn vid 6-7 års ålder p.g.a. att det är en period då de växer snabbt, armar och ben blir långa och till en början blir kroppen svår att kontrollera för barn i denna ålder. Sedan efter denna period inträder den så kallade ”motoriska guldåldern”. Det är perioden mellan ca 7-8 års ålder o fram till puberteten då barnet har som lättast för att lära nya motoriska övningar och den del av livet då inläringen går snabbast. Detta beroende på att det sker en snabb tillväxt av nervsystemet och barnen då har lätt för att lära. Barn i den tidiga skolåldern bör träna sin motorik genom korta intervalliknande pass. Barn har inte den uthålligheten som vuxna har utan är högaktiva under kortare perioder. Allsidig rörelse under uppväxten ger ett starkt skelett och barn bör träna/leka varierat och använda hela sin kropp.

2.4.2 Beskrivning av autism

Autism är ett stort och komplicerat område och ska man undervisa i idrott för elever med autism bör man ha goda kunskaper om funktionsnedsättningen.

Gillberg (1999) förklarar att Autism delas ofta in i svår, medelsvår och lindrig. Lindrig autism kan även kallas för högfungerande autism. Gränsen mellan högfungerande autism och Aspergers syndrom är oklar. Man talar ofta om autismspektrum och i USA benämner man det Pervasive Developmental Disorder (PDD).

Gillberg beskriver att det som ska förekomma för att diagnosen autism ska kunna fastställas är:

- 1: Kraftig begränsning till ömsesidig social interaktion med andra människor,
- 2: Kraftig begränsning till ömsesidig kommunikation inklusive begränsningar i

språkförståelse, gestförståelse, symbolförståelse och avvikelser när det gäller förmågan att uttrycka sig verbalt och icke verbalt.

3: Kraftig begränsning i beteenderepertoaren och förmågan att fantisera med utstuderade ritualbeteenden, märkliga rutiner eller extremt avvikande lekbeteende.

2.4.3 Barn med autism och inkludering

Leken har en oerhört viktig del i ett barns utveckling men eftersom barnet med autism ofta har så pass stora svårigheter vad gäller förmågan till lek så eftersätts detta ofta i träningen för att i stället koncentrera träningen till de grundläggande vardagsfärdigheterna. Powell (1997) menar att lek kan och bör vara en meningsfull del av undervisningen för barn med autism och att leken stödjer hela utvecklingen - sociala, kognitiva, emotionella och kommunikativa färdigheter. Leken kan också ses som en praktisk ram för att lära ut basfärdigheter som kan användas i olika sammanhang. Tidig samspelslek kan användas för att utveckla sociala och kommunicerande färdigheter hos barn med autism. Problem som uppstår är att barnet ofta utvecklar inlärd beteenden i stället för spontant lekbeteende och att beteendet inte överförs till situationer utanför träning. Den kan bli en prestation som barnet utför för att få belöning och att barnet inte förstår innebörden av beteendet. Tekniken kan dock användas som ett första steg till att få barnet engagerat i sociala situationer. Lärare för barn med autism bör få stöd i att arbeta med lek och leken bör inte ses som en extra eller obetydlig aktivitet utanför schemat. Inom det sociokulturella perspektivet anser man att lärande äger rum i alla situationer: situerat lärande, Ahlberg (2009).

Powell (1997) nämner vidare att leken är en unik möjlighet att foga samman viktiga delar av personlighetsutvecklingen och att definiera dem som en helhet. Därför menar Powell att leken förtjänar en central plats i undervisningen. Författaren menar att det inte är lätt att lära ut spontan lekförmåga till barn med autism och inte heller att utveckla den lekförmågan de har men att leken är så viktig för alla barns utveckling så den måste fokuseras mer på när det gäller barn med autism. De senaste årens forskning visar att autistiska barn utvecklas optimalt tillsammans med andra icke-autistiska barn under förutsättningar att samverkan är strukturerad och noga planerad.

Ahlberg (2009) menar att man med ett alltför individualiserat arbetssätt kan förlora möjligheten till samspel. Möjligheten att ta del av andra elevers erfarenheter och kunskaper uteblir. Holmqvist (1995) menar vidare att de färdigheter ett autistiskt barn tillägnat sig måste

det få chansen att träna i naturliga sammanhang. De måste få direkt adekvat respons vid sina interaktionsförsök och få möjlighet att se hur icke-autistiska jämnåriga agerar i olika situationer. För att väcka ett intresse för interaktioner måste det finnas rikligt med tillfällen att samspela med andra barn.

Anledningen till att autistiska barn inte integreras i någon större utsträckning är att vissa menar att de skulle känna sig annorlunda och utanför men deras diagnos innebär att vilken grupp de än sätts i så kommer de vara ensamma just på grund av att diagnosens karaktär som sådan är så. Det är svårt att tänka sig att de skulle känna sig ensamma då de oftast inte bryr sig om andra rent känslomässigt. De upplever sig själv och sina känslor men har mycket svårt att sätta sig in i andras situation. Men Holmqvist (1995) skriver vidare att en integrering kan skada ett autistiskt barn emotionellt om den genomförs felaktigt. Empiriska studier av integrerad skolgång visar att dess utfall är beroende av ett välkomnande och positivt klimat hos personalgruppen.

Ett dilemma i skolan är att vi ska ha en skola för alla där vi möter individen utifrån dess förutsättningar samtidigt finns definierade mål som ska uppnås. I skolan kan vi se att man har en definierad normalitet för vad som ska uppnås och på så sätt blir det eleven som brister och eleven som man försöker få in på rätt bana igen för att uppnå de mål som har ställts för ämnet. Svårigheterna ses alltså ligga hos individen och antingen vara medfödda eller på annat sätt förankrade till individen. Det blir en integrering då det är eleven som ska anpassa sig för att smälta in. Det tyder på ett *kategoriskt perspektiv*, Persson (2007). Detta perspektiv innebär en syn på eleven då man ser att eleven är en person *med* behov av särskilt stöd. Det kategoriska perspektivet är det äldre synsättet som man alltmer försöker komma ifrån men som trots allt finns kvar bland många pedagoger

Det synsätt som bör eftersträvas är i stället det nyare synsättet då man ser att eleven är *i* behov av särskilt stöd dvs. det *relationella perspektivet* som enligt Persson (2007) handlar mer om att anpassa undervisning och stoff till skilda förutsättningar för lärande hos eleven. I ett relationellt perspektiv ses elevens svårigheter i relation till de krav som omgivningen och miljön ställer, dvs eleven *är* i svårigheter i vissa situationer. Detta indikerar att förändringar i omgivningen förutsätts kunna göra det möjligt för eleven att klara av exempelvis vissa av skolans mål. Här handlar det i stället om inkludering, att omgivningen anpassar sig för att erbjuda eleven bästa möjliga förutsättningar.

Om en elev med autism kunde vara med sina klasskamrater på ett likvärdigt socialt plan vore eleven inte längre autistisk. Holmqvist (1995) skriver att segregeringen under många år har romantiserats och framstått som barnets trygghet. Att få finnas i en miljö där alla är ungefär lika betyder att man inte är avvikande eller handikappad om man klarar det som miljön kräver. ”Varje kontakt med omvärlden utanför denna skyddade miljö blir däremot svår och negativ därför att man blir påmind om något som man inte behövt acceptera och bearbeta i den skyddade miljön.”s.43 Holmqvist (1995). Detta skapar även ett samhälle som inte lär sig se det som naturligt att umgås med personer med utvecklingsstörning. Kontaktskapande icke-autistiska jämnåriga är viktiga för en autistisk individ. Denna integrering bör pågå redan från att barnet är mycket litet då det tar lång tid för autistiska barn att lära sig färdigheter som hör till det dagliga livet. Vikten av integrering betonas men samtidigt poängteras att integreringen måste bli noga granskad och får inte försämrats för barnet utan endast försköna. Barnet måste få den hjälp och stöd som det behöver. Specialpedagogiken är pedagogik där den vanliga pedagogiken inte räcker till.

2.4.4 Problematik vid autism

Eftersom kommunikationen är en av de stora svårigheterna har barn med autism svårt att ta till sig det talade språket och för mycket talat språk runt barnen skapar förvirring, därför är användandet av bilder och scheman i form av bilder en metod som används för att underlätta förståelsen för barnet. Holmqvist (2004) menar dock att man inte helt ska ta stöd och fastna i användandet av schemabilder då det inte leder till någon utveckling hos barnet utan endast skapar ett beroende av att bilderna alltid måste vara med, vilket även Gillberg (1999) tar upp och menar på att användandet av bilder som hjälpmedel är bra men att man måste ta små steg och göra förändringar som leder till utveckling hos barnet.

”Schema och visuella bilder är en form av artefakt som gör att personen kan hantera sin situation bättre, men dessa innebär inte självklart att lärande sker” .s. 64 Holmqvist (2004) med hänvisning till (Säljö 2000).

Gillberg (1999) beskriver de sinnesstörningar som följer med diagnosen. Många barn med autism är känsliga för ljud och kan störas av ljudet av ett vanligt samtal. Panikreaktioner i samband med överstimulering är vanligt förekommande och det kan handla om människor som talar för mycket, Beröring av huden kan t.ex. resultera i färgupplevelser, smärta eller att

man helt enkelt inte kan urskilja vilket stimuli som utlöste den sensoriska upplevelsen. Detta blir en förvirring som ger en ångest och oro för personen.

Uppfattningen av hörsel och beröringssignaler verkar vara mer störd än uppfattningen av lukt och synintryck. Lukt och syn har sina omkopplingsstationer inne i hjärnan på en högre nivå än vad hörsel och känsel har vilket skulle kunna förklara skillnaderna.

Uppmärksamhetsstörningar, koncentrationsstörningar och aktivitetskontrollproblem är vanligt förekommande så som DAMP och ADHD.

Barn med autism är beroende av rutiner och blir ofta oroliga om rutinerna inte efterföljs, detta kallas insistence on sameness eller krav på oföränderlighet. Det som är svårt är att det ofta är omöjligt att förutse vilka förändringar i den yttre miljön som kommer att leda till emotionella utbrott. Ofta kan mindre förändringar skapa mer kaos än större förändringar. Enformiga stereotypa beteenden såsom handviftningar och tågång är även mycket vanligt.

Holmqvist (2004) skriver att svårigheter i arbetet med personer med autism är att en inlärd kunskap ofta är bunden till den miljö personen befinner sig i. T.ex. kan personen ha lärt sig att öppna en kran vid ett tvättställ i sin hemmiljö men kan ha svårt att generalisera färdigheten till en ny miljö. Gillberg (1999) menar att det därför är viktigt att träna barnets färdigheter i så många olika miljöer som möjligt.

2.4.5 Fysisk aktivitet

Reid & Todd (2006) skriver om vikten av fysisk aktivitet som en del av en hälsosam livsstil för alla människor men att fysisk aktivitet ofta förbises när det kommer till människor med allvarliga funktionshinder. Författarna skriver vidare att barn med autism har ofta en låg motorisk färdighet och dålig motivation vilket gör att fysisk aktivitet blir en utmaning för dessa barn. Många fysiska aktiviteter så som olika bollsporter kräver dessutom en komplex motorisk färdighet vilket dessa barn oftast inte klarar av och vilket leder till att de inte kan delta i dessa idrotter.

Inte enbart den fysiska färdigheten sätter stop för dessa elever då det gäller lagidrott utan även den sociala interaktionen som krävs i lagidrott, social interaktion är en av grundstolparna i problematiken för barn med autism. Fysisk aktivitet som inte kräver lagaktivitet eller hög färdighet kan därför vara mer lämpligt för barnet med autism.

Man vet att deltagande i fysisk aktivitet har flera fördelar så som minskning av det stereotypa beteendet och potential för social interaktion trots det har motoriska färdigheter hos individer med autism varit ett försummat område skriver Reid & Todd (2006).

Gillberg (1992) skriver om vikten av motorisk träning för barn med autism eftersom den motoriska utvecklingen allmänt brister hos dessa barn. Vanligt är att barn med autism är spända i kroppen, går tågång, är plattfotade och har en lätt nedsatt muskelstyrka. Deras grovmotorik är ofta eftersatt. Struktur är ett nyckelord vad gäller barn med autism och är viktigt att tänka på i undervisningen av dessa barn.

Vad gäller att respektera barnet som individ handlar det om att inget barn är det andra likt så inte heller då det gäller barn med autism. Barn med autism har vissa symtomatiska likheter men skillnaderna är alltid större än likheterna menar Gillberg (1992) och det är viktigt att bemöta barnet som den individ det är och respektera det

2.5 Motivation

Annerstedt (2007) menar att för att främja en livslång aktiv livsstil är det viktigt att få eleverna motiverade och att ta tillvara deras intressen. Det gör man som idrottslärare genom att ha en varierad undervisning där eleverna tillåts att prova på många olika idrotter. Det är viktigt att lyssna på eleverna och ta reda på vilka idrotter de tycker är roliga. Att läraren styr undervisningen och har kontroll över lagindelning och övningar är samtidigt viktigt. Läraren behöver skapa en vi- känsla och en samhörighet i gruppen för det är genom den som eleverna får trygghet och vågar ”misslyckas” i övningar osv. och det är då eleven utvecklas som bäst.

Annerstedt (2007) menar att elever motiveras av aktiviteter och uppgifter som upplevs som meningsfulla, intressanta och roliga. Därför måste man som lärare se till att aktiviteterna uppfyller dessa krav. Att som lärare ha genomtänkta och väl planerade lektioner. Alla elever kan inte tycka att allt är roligt eller meningsfullt för just dem men då gäller det att känna sina elever, veta vad de tycker om och vad som motiverar dem. Annerstedt (2007) skriver att den bästa motivationen får man genom att uppleva framgång. Det är viktigt att få eleverna att förstå att framgång är inte bara att vara bäst gentemot kompisarna utan att förbättra sitt eget resultat. För elever med någon funktionsnedsättning blir detta extra viktigt då denna elev

kanske aldrig kan jämföra sig mot sina kamrater eftersom det kan vara omöjligt för denna elev att uppnå samma prestation som de andra eleverna. För eleven med funktionsnedsättning gäller det att fokusera på sin egen prestation och att se framgången i att förbättra sitt eget resultat.

Jagtoin m.fl. (2002) skriver om Flow och att det är viktigt för eleverna att få känna detta. Sätter man upp uppnåeliga mål och utmaningar för eleverna så att det blir en utmaning men att de samtidigt ska ha goda chanser att lyckas så känner eleven att utmaningen är inom räckhåll för dem och att det är något som de kan klara av med viss ansträngning. Då kan eleven känna motivation inför utmaningen och få känslan av Flow- att de faktiskt klarar av det då det ligger på en nivå som för eleven är hanterbar. Här blir det även otroligt viktigt att skapa en positiv anda i klassen för att eleverna ska våga prova. Att eleverna respekterar varandras olikheter vilket jag tycker är en jätteviktig del att jobba med i en klass och speciellt inom ämnet idrott och hälsa där det blir så påtagligt och synligt för alla vilka som är duktiga och vilka som har svårare för sig. Att låta eleverna vara med och påverka lektionerna är en viktig del i att få dem inspirerade och motiverade. Då får de chansen att uttrycka önskemål om vad de vill göra. Att få eleverna motiverade under idrottslektionerna och att få dem att känna framgång och glädje då de provar nya aktiviteter spelar en viktig roll för om de kommer att fortsätta vara fysiskt aktiva under sina liv.

3. Metod

I detta kapitel presenteras tillvägagångssättet för att få svar på studiens frågeställningar och syfte. Strävan i forskningen är att presentera avgörande bevis för att ett samband existerar mellan två eller fler företeelser (Denscombe, 2004).

3.1 Inledning

Denna undersökning är en kvalitativ forskning i form av observationer då den empirin som samlats in är öppen och mångtydig. Empirin har samlats in genom observationer av lektioner av specialidrott, fältanteckningar och konversationer med lärarna kring de observationer som iakttagits. Alvesson & Sköldberg (2008) menar att kvalitativ forskning studerar saker i den naturliga omgivningen där vi har valt att göra observationer i specialidrott eftersom det blir den naturliga miljön i koppling till vår vetenskapliga undersökning. Alvesson & Sköldberg (2008) menar att det finns metodinriktningar som är mindre fokuserade på en systematisk

procedur och som uppmuntrar till en någon friare ansatts. Författaren menar att en sådan inriktning är etnografi vilket denna forskning utgår ifrån. Etnografin handlar om att beskriva en grupp eller kultur där observationer av handlingar och händelser görs i dess naturliga situationer. Dock är en etnografisk undersökning omfattande som sker under en längre tid och på grund av att vi har en tidsbegränsning i vår forskning kan vi inte strikt hålla oss till en full etnografisk studie. Det krävs att vi som forskare har ett öppet sinnelag till det som ska studeras men trots detta måste vi ha någon form av teori eller referensram som styr arbetet menar Alvesson & Sköldberg (2008). Referensramen är mer till för att ge en riktning och systematik till arbetet än att ställa sig i vägen för observation och analys. Det fodras inom etnografin att flexibilitet och möjlighet att komma nära det studerade subjektet.

I vår kvalitativa forskning utgår vi ifrån den etnografiska utgångspunkten där empirin kommer att bestå av observationer och fältanteckningar från sociala miljöer. Enligt Nylén (2005) kan den etnografiska bestå av naturliga dialoger, observerande interaktioner eller forskarens personliga erfarenheter.

3.2 Urval

Urvalsförfarandet inleddes med att lokalisera de specialidrottslärare som finns i en kommun i västra Sverige och kontakta dem. Vi planerade att göra nio stycken observationer men på grund av bortfall gjordes endast åtta observationer på tre olika skolor. I kommunen arbetar tre utbildade specialidrottslärare och det är två utav de lärarna som vi har observerat. Dessa två lärare bedriver sin undervisning på olika skolor i kommunen och därför fick vi anpassa oss till när det passade dem bäst att göra observationerna. Valet av skolor är därmed inget medvetet val från vår sida. Den tredje läraren som vi observerat är inte utbildad specialidrottslärare utan undervisar i idrott och hälsa för elever med autism och har flera års erfarenhet utav detta.

3.3 Observationsguide

Patel & Davidson (2003) menar att observationer är framförallt användbara när vi ska samla information inom områden som berör beteenden och skeenden i naturliga situationer. Eftersom vi har valt att studera hur lärare arbetar med elevers motoriska utveckling ser vi observationer som den mest lämpliga metoden för att samla in den empirin vi behöver i undersökningen. I vår observation blir undervisningen i idrott och hälsa den naturliga situationen. Vi valde att inte använda oss av enkäter eller intervjuer då det finns stor risk att

empirin vi får in består av individernas personliga åsikter och antaganden. Vi har avslutat observationerna med kompletterande samtalsfrågor för att styrka undersökningens validitet, det vill säga att vi som forskare verkligen mäter det vi är avsedda att mäta enligt Ejvegård, (2009). För att förstå hur idrottslärare arbetar har undersökningen utgått ifrån en strukturerad observation (Patel & Davidson, 2003). En strukturerad observation menar Patel & Davidson (2003) förutsätter att vårt problem är så väl preciserat att det är givet vilka situationer och beteenden som ska ingå i observationen. I observationsschemat är studiens tre frågeställningar nerskrivna och därefter underfrågor som observationen utgår ifrån. Dessa underfrågor motsvarar de kategorier som valdes ut utifrån litteraturgenomgången och studiens syfte. Patel & Davidson (2003) menar att undersökningen kan utgå ifrån de kategorier som täcker in det vi avser att undersöka och därefter konstruera ett observationsschema. Dessa kategorier presenteras i diskussionen och motsvarar studiens huvudkategorier utifrån analys av resultatet och litteraturgenomgången.

3.4 Tillvägagångssätt

Vi kontaktade lärarna i god tid före våra observationstillfällen och gjorde dem väl medvetna om syftet med vår forskning. Den första observationen såg vi som en pilotobservation där denna utgjorde grunden för våra fortsatta observationer. Efter denna pilotobservation kunde vi konstatera att inga ändringar behövdes göras då det visade sig att observationsmallen höll för vår undersöknings syfte och fortsatta forskning. Våra observationer genomfördes som deltagarobservationer vilket betyder att vi var deltagande i idrottshallen. Vi har intagit ett öppet och opartiskt förhållningssätt men med utgångspunkt i våra tre frågeställningar har vi formulerat underfrågor till varje frågeställning som vi trodde skulle hjälpa oss att tydligare kunna fokusera på de delar vi främst ville observera för att kunna besvara frågeställningarna. Vi har inte sett dessa underfrågor som någonting vi strikt måste hålla oss till utan endast som ett extra stöd för att inte hamna för långt ifrån vårt syfte då vi observerat. Våra kompletterande samtalsfrågor ser vi som ett komplement till den observation vi gör, detta för att stärka validiteten i vår studie. Samtalsfrågorna kommer inte redovisas var för sig då vi fick svar på många utav dessa under själva observationen då det pågick en kommunikation med läraren under lektionen. Där av vävs dessa in i redovisningen av lektionerna vi observerat samt att de kompletterande frågor som inte besvarats under lektionerna redovisas efter lektionsbeskrivningen.

3.5 Dataanalys

Under tiden vi observerat har vi fört fältanteckningar utifrån vår observationsmall samt den pågående samtalsintervju som förts under och efter observationen. Den empirin som samlats in under varje observationstillfälle har sammanställts från lektion till lektion. Därefter har vi analyserat lektionerna för att kunna jämföra de olika arbetssätten och se eventuella skillnader och likheter. I diskussionen beskrivs fem huvudkategorier som har jämförts utifrån litteraturgenomgången och resultatet. Observationerna och fältanteckningar har förts av båda författarna vilket har gett större trovärdighet och precision i undersökningen.

3.6 Etiskt förhållningssätt

Enligt Vetenskapsrådet (2002) bör varje forskare ställa sig inför de forskningsetiska principerna innan forskningsprocessen kan påbörjas. Därför har vi noga tagit ställning att följa individskyddskravet som innebär att de berörda deltagarna i undersökningen inte får utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning (Vetenskapsrådet, 2002). Därför nämner vi inte lärarna vid namn för att på så sätt behålla lärarnas anonymitet.

Individskyddskravet kan delas upp i fyra huvudkrav som kallas för informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Det första kravet kräver att de personer som deltar i forskningen ska i god tid kontaktas och vara väl medvetna om studiens syfte och att det är frivilligt. När vi tog kontakt med deltagarna för undersökningen, fick de en tydlig instruktion om vilket syfte undersökningen har och att det var frivilligt att vara med i undersökningen och detta gjordes i början av undersökningsprocessen. Med samtyckeskravet innebär det att alla deltagare samtycker i att delta i undersökningen. Detta samtycke fick vi i att observera deltagarna under idrottslektionerna. Enligt konfidentialitetskravet ska alla deltagarna hållas anonyma och det har gjorts genom att all data och empiri vi har samlat in från observationer har bearbetas konfidentiellt och där inga namn på skolor eller individer nämns. Det sista kravet, nyttjandekravet, innebär att all empirin som har samlats in får inte användas för annat syfte eller undersökning. Det materialet som har samlats in och bearbetas i undersökningen kommer inte användas för andra ändamål.

4. Resultat och analys

I resultatet och analysen redovisas den empirin som samlats in genom observationerna genom att gå igenom lärare för lärare i den ordning vi gjorde observationerna. Vi börjar med att redovisa våra tre frågeställningar med de underfrågor som formulerats med utgångspunkt av

observationerna.

4.1 Observations- och samtalsfrågor

- Hur undervisar lärare i idrott och hälsa så att elever med autism och funktionsnedsättning utvecklar sin motorik i specialidrott?

Vilka motoriska grundformer tränas?

Vilket förhållningssätt har läraren mot eleverna?

- Hur inkluderar idrottslärare elever med funktionsnedsättning i sin idrott och hälsaundervisning?

Hur inkluderar läraren eleverna i övningarna?

Hur ges instruktioner inför övningarna?

Hur anpassas övningarna efter de funktionshinder som eleverna har?

Hur interagerar läraren med eleven?

- På vilket sätt motiverar läraren elever med funktionsnedsättning?

Hur motiverar läraren eleverna i övningarna?

Hur startar läraren lektionen?

Hur avslutar läraren lektionen?

Kompletterande samtalsfrågor:

Hur lägger du upp din undervisning?

Hur arbetar du med att utveckla eleverna motoriskt?

Vad görs för att inkludera dessa elever i den ordinarie idrottsundervisningen?

Hur tänker du ang. att motivera eleverna under dina lektioner?

Hur tänker du angående struktur i din undervisning av dessa elever?

Hur tänker du ang. att anpassa övningar efter elevens funktionsnedsättning?

Vad är det viktigaste att tänka på i undervisningen av just denna elevgrupp?

Ser du begränsningar och i så fall vilka begränsningar med tanke på de olika svårigheter eleverna har?

4.2 Lärare X

Läraren vi observerat är en idrottslärare som undervisar i ämnet idrott och hälsa för elever som alla har diagnosen Autism. Lärare X har ett par års erfarenhet av att arbeta med elever med olika typer av funktionsnedsättningar och autism.

Lärare X- Lektion 1

Momenten i den första lektionen går till enligt följande:

På väggen har eleven ett schema med bilder för de moment som ska komma under dagens lektion. Schemat följer eleven uppifrån och ner och plockar bort en bild i taget inför varje moment han gör. Det första momentet går ut på att hoppa över bänkar som står utställda med ca en meters mellanrum. Mellan varje bänk ligger band i olika färger som eleven ska samla in ett i taget och lägga i en rockring som finns framför den första bänken.

Pojken vill ha mycket uppmärksamhet och kommer ofta av sig. Läraren får honom att ”komma igång” igen genom att säga uppmuntrande saker till honom så som ”vad stark du är” och ”får jag se hur snabb du är nu?” eftersom detta är en elev som vill ha mycket beröm berättar läraren att detta är det enklaste sättet att motivera honom och att få honom att hålla fokus i övningarna. Eleven hjälper till både att plocka fram och plocka undan bänkarna och banden. Läraren ser det som viktigt att eleven hjälper till i det som han klarar av då han tränar sin motorik och koordination även under dessa moment. Att lyfta en bänk tillsammans med läraren och gå samtidigt innebär träning både i koordination samt samarbete med henne. När han hänger upp banden tränar han sin finmotorik. Eleven avbryter för att springa och stänga en dörr som han störs av att den står på glänt. När första momentet är klart går han till schemat för att se vad nästa moment innebär.

Nästa moment är att eleven sprider ut rockringar över golvet i salen. Sedan sätter läraren på musik och då gäller det för eleven att springa runt i salen utan att springa på ringarna. Då musiken stannar ska eleven ställa sig i en av ringarna. Här tränar eleven kroppskontroll och uppmärksamhet. Den ring som eleven ställer sig i tas bort varje gång musiken sätts på igen. Pojken springer efter en stund in och ställer sig i ett av hörnen i salen och säger ”inte mer nu”. Läraren byter då låt till ”polislåten” och säger ”kom igen nu, nu kommer polislåten”. Läraren berättar att eftersom pojken tycker om allt som har med polis att göra så blir detta en motivation för att få honom att fortsätta aktiviteten. Vid ett annat tillfälle klättrar eleven upp i en av ribbstolarna och vill inte komma ner. Då säger läraren åt honom att gå o kissa. Efter detta fortsätter han aktiviteten utan problem. Läraren berättar att det ibland kan vara så att han inte kan fokusera p.g.a. att han behöver gå på toaletten men att detta även är ett sätt att bryta och att få en paus så att det därefter igen är lättare att fortsätta.

Nästa moment är att pojken får sparka bollar fritt i salen medan läraren sätter upp en hinderbana. Läraren berättar att ibland låter hon eleven vara med och sätta upp banan men att hon idag väljer att göra det själv. Hon avgör det bland annat beroende på elevens dagsform och tid kvar på lektionen. Momentet då eleven sparkar bollar är för att han tycker mycket om

bollar och att han ska få ett moment emellan som han verkligen gillar och där han själv får styra aktiviteten medans läraren plockar fram redskapsbanan. Detta ser läraren som motivationshöjande för den kommande aktiviteten. Eleven vet att om han är duktig så kommer något moment med bollar under en idrottslektion. När banan är klar plockar eleven själv in alla bollar i korgen igen.

Redskapsbanan är ett moment där läraren försöker att få med de motoriska grundformerna vilka är *åla, *krypa, *rulla, *gå, *springa, *hoppa och *stödja. De motoriska grundformerna är något som hon berättar att alla elever med autism behöver träna på då deras motorik i stort sett alltid är mer eller mindre eftersatt. Läraren berättar att banans form alltid är den samma, den är formad som ett W och detta gör att det blir en tydlig struktur som eleven kan följa. Däremot ändrar hon ofta redskapen i banan så att övningarna blir varierande.

Lärare X- Lektion 2

Lektionen inleds med att eleven tittar på sitt bildschema som sitter på väggen. Första momentet är att samla in bollar som läraren har spridit ut i salen. Redskapsbanan sedan lektionen innan finns fortfarande kvar vilket gör att eleven behöver vara uppmärksam på hinder som finns i vägen då han samlar in bollarna. Detta berättar läraren är just ett sätt att träna uppmärksamhet och öga- hand koordination.

Nästa moment är redskapsbanan. Även denna elev går emellan varje moment till sitt schema. Efter bilden för redskapsbana finns bilder för varje varv som eleven ska göra där han tar bort en bild för varje varv han gjort. Detta berättar läraren är viktigt för denna elev då han behöver ett förtydligande av hur länge han ska hålla på med redskapsbanan. Bilderna av varven blir ett tydligt sätt för honom att se hur många varv han har kvar. Samma syfte finns med redskapsbanan för denna elev som för föregående, just att träna de motoriska grundformerna. Balans är även något som denna elev behöver särskild träning i och där av finns flera moment med då eleven tränar just balans. Denna elev är en elev med mycket tvångsbeteende och självdestruktivitet vilket gör att eleven flera gånger kommer av sig i banan för att snurra runt, slå sin arm i bänkar osv. Läraren får eleven att komma igång igen endast genom att säga orden ”kör vidare” och pojken namn.

Nästa moment vilket även finns uppsatt som en bild på schemat är ”lock”. Detta innebär att eleven får några lock att sitta och snurra med. Denna elev har en fascination just för att snurra på lock och detta är en slags avkoppling för honom. Att sätta denna aktivitet som ett sista moment på hans bildschema över lektionen blir en belöning för eleven och gör att han under hela lektionen vet att detta moment kommer att komma i slutet. Detta motiverar eleven

att ta sig igenom de föregående momenten för att komma fram till det avslutande momentet. Läraren berättar att detta är en elev som är otroligt styrd av struktur och ordning. Får han inte den tydliga struktur och ordning under en lektion så resulterar det i självdestruktiva utbrott där han skadar sig själv. Där av är det viktigt att ha en helt klar bild av lektionens upplägg och att strikt följa de schemabilder och antal varv som finns uppsatta att han ska göra. Läraren berättar även att numera använder hon sig alltid av hinderbana med denna elev som ett av momenten under lektionen, dels för att det är det bästa sättet att få med de motoriska övningar som eleven behöver träna sig i och att det samtidigt skapar en trygghet för eleven att alltid veta att hinderbanan finns som ett moment under lektionen.

Lärare X- Lektion 3

Lektionen inleds på samma sätt som föregående, med att eleven går till sitt bildschema. För denna elev finns det endast bilder för antal varv i hinderbanan. För tillfället berättar läraren så är hinderbana den aktivitet som fungerar bra med denna elev. Detta är en elev som är hyperaktiv och att springa runt i hinderbanan är för honom den tydligaste aktiviteten där han vet vad som förväntas av honom och där han får utlopp för sin energi. Denna elev har bättre motoriska färdigheter än de tidigare men även han behöver träning i att framförallt avgöra farten i de olika hindren längs banan. Elevens hyperaktivitet gör att han lätt skadar sig då han har bråttom i allt han gör och i banan får han träna sig i att avgöra fart inför de olika hindren för att inte ramla och skada sig. Detta berättar läraren att hon ser som en koppling till vad som finns i läroplanen för idrott och hälsa om just kännedom av skaderisker. Detta blir en träning för denna elev inom området som han har nytta av i sin vardag då han ställs inför andra aktiviteter som kan innebära skaderisk eftersom han samtidigt utvecklar en allmän kännedom av sin kropp och dess kapacitet och begränsningar.

Denna elev är inte lika styrd som föregående elev av att man följer schemat lika noga och här går det att ta bort och lägga till bilder för antal varv i banan beroende på vad läraren avgör att eleven orkar. Detta är en elev som inte har någon egen ”stoppknapp” och han skulle fortsätta att springa banan tills han blev så utmattad att han ramlade ihop eller att han skulle få ett utbrott vilket gör det viktigt för läraren att känna eleven och kunna se på honom och avgöra i rätt tid när det är dags att bryta. Läraren bryter vid ett tillfälle och säger åt eleven att gå på toaletten. Detta är något som hon gör för att eleven kan få ett utbrott p.g.a. att han behöver gå på toaletten och därför säger hon till honom detta för att förebygga det. Det blir även en bra paus för honom.

I slutet finns en bild som innebär att hjälpa till att plocka undan banan. Detta är något som

eleven alltid gör för att träna sig i att kunna samarbeta med en annan person så som han t.ex. gör då han bär en bänk tillsammans med läraren. Det ger också en träning i koordination så som att gå och bära samtidigt, att putta en plint intill väggen utan att putta för snabbt så att den slår i väggen samt att det för denna elev är otroligt viktigt men just ordning och att avsluta lektionen med att plocka undan ger ett lugn då eleven ser att det blir ordning och att saker hamnar på sin bestämda plats i salen.

Kompletterande samtalsfrågor

Läraren berättar att ett gemensamt drag för alla elever med autism är deras motoriska svårigheter som visar sig mer eller mindre men att det är något som hon fokuserar på med alla sina elever.

Motivation och belöning ser läraren som viktiga komponenter i arbetet med barn med autism då belöningen kan vara det som får eleven att genomföra idrottslektionen. Att känna eleven och dess intresse är oerhört viktigt för att kunna motivera eleven då den ”fastnar” under lektionen eller har ointresse av att göra en övning.

Struktur blir ett annat nyckelord i idrottsundervisningen av elever med autism då dessa är oerhört beroende av en tydlig struktur och förtydligande.

4.3 Lärare Y

Lärare Y- Lektion 1

Läraren vi observerat är en erfaren specialidrottslärare med många års erfarenhet av dels ordinarie idrott och hälsa undervisning och undervisning i specialidrott. Läraren undervisar i ämnet specialidrott på flera av kommunens skolor.

Den första lektionen på skolan bestod av en lektion med en elev som går i en samverkansklass och tillhör autismspektrat. Därtill har han även andra svårigheter. Det som fokuseras under lektionen med eleven är att träna balans och koordination men även förståelse och siffror.

Lektionen inleds med att läraren berättar för pojken vad de ska börja med. Första momentet är en uppvärmning på långmatta då eleven tränar de motoriska grundformerna. Han börjar mer att springa vanligt över matta för att sedan hoppa jämfota, springa och hoppa över läraren som lägger sig ner på mattan, krypa, åla, springa bakåt, gå på knä, hoppa sidhopp, springa och spark i rumpan, hoppa jämfota baklänges. Läraren visar själv först varje övning och eleven härmar efter. Övningen som går ut på att gå på knäna över mattan berättar läraren görs för att

se fallreflexen hos eleven, dvs. om eleven tar emot med händerna om han ramlar framåt vilket vissa elever med rörelsesvårigheter inte gör. Men eleven klarar denna övning fint. En övning som eleven har svårt för är däremot att åla, det är svårt att få upp benen åt sidorna för att skjuta sig framåt och läraren hjälper eleven fysiskt för att han ska känna hur han ska göra med sina ben. En annan övning som eleven har svårt för är att ta så långa steg han kan över mattan från den ena sidan till den andra och samtidigt räkna hur många steg som behövs för att ta sig över. Det går bra de första stegen men sen kommer han av sig både med stegen och räkningen. Räkning och siffror var något som läraren berättade innan att denna elev har svårt för och det är något som tränas under olika övningar varje lektion. Lärarens sätt att bemöta och motivera eleven då han inte klarar övningar är att säga ” det är ok vi hjälps åt” och så får eleven prova igen. Läraren låter eleven prova ett par gånger då han inte klarar en övning men låter det inte gå för långt så att eleven känner ett misslyckande. Läraren är också noga med att berätta för eleven att detta är något som de tränar vidare på och att man inte kan kunna allt första gången för då hade man inte haft något att träna på till slut.

Nästa moment är att studsa boll. Där tränar eleven öga- hand koordination. Eleven får studsa bollen på olika sätt, med höger hand, vänster hand, stå stilla och studsa och gå och studsa. Läraren och eleven räknar tillsammans studsens och målet är att komma upp i hundra studs utan att eleven kommer av sig. Läraren har ett peppande sätt gentemot eleven och ”hejar på eleven”

Nästa moment är balansgång på bom vilket eleven har mycket svårt för. Han vinklar fötterna utåt då han går vilket gör det svårare att hålla balansen. Läraren går bredvid som stöd för eleven.

Efter balansgången följer ett moment med hopp som går ut på att stå med en fot på vardera sida om ett hopprep och sedan växla i hoppet så att motsatt fot kommer fram respektive bak. Läraren visar övningen och eleven härmar efter. Eleven har svårt i början och går fram med ena foten i stället för att hoppa men efter en stunds träning kommer han på tekniken. Detta berättar läraren är en övning för att träna koordinationen i rörelser och samtidigt kan de träna begreppen höger och vänster.

Nästa moment handlar om öga- hand koordination, finmotorik och att känna igen och kunna forma figurer. Övningen genomförs med hopprep som läraren lägger ut i olika former och som eleven ska härma efter med ett eget hopprep. Läraren berättar att raka former är lättare att se och forma än rundare former. Formen av en 8 är för eleven en mycket svår uppgift och han kämpar länge utan att lyckas. Läraren bryter och byter form till ett V vilket vi ser att eleven har lättare för men att han ändå inte lyckas få till helt. Läraren hjälper då eleven genom att låta

honom lägga sitt hopprep intill lärarens. Läraren påpekar att det är viktigt att eleven ändå får känna att han lyckas i övningen och genom att avsluta med att eleven får lägga sitt rep intill lärarens V så känner eleven att han ändå ”klarade övningen.” och läraren berömmar eleven. Efter detta moment följer ytterligare ett moment men öga- hand koordination som går ut på att ”spela volleyboll” med en ballong över en upphissad bom. Här gäller det för eleven att se när ballongen närmar sig och kunna avgöra när och hur hårt han ska slå för att den ska gå över bommen till andra sidan. Samtidigt tränas åter igen begreppen höger och vänster då eleven får tala om vilken hand han slår till ballongen med. Detta är något som läraren berättar är ett bra sätt att se om eleven är höger eller vänsterhänt. Eleven har relativt lätt för denna övning. Läraren berättar att det är något som han visste att eleven hade lättare för och att han tog med den övningen för att eleven skulle få känna att det var något han var bra på. Läraren anser att det är viktigt att eleven får känna framgång under en lektion för elevens självförtroende och fortsatta motivation i att träna även det han/hon har svårt för.

Lärare Y- Lektion 2

Denna lektion har läraren med 2 pojkar som går i vanlig klass men som inte fungerar i idrottssituationen tillsammans med sina kamrater p.g.a. sina sociala svårigheter och de anses ”stökiga” och har svårt att fokusera och samarbeta med andra elever.

Lektionen inleds med att läraren talar om för eleverna vilka moment som kommer under lektionen. Första momentet är sedan en uppvärmning på långmatta så som under den föregående lektionen och övningarna är de samma dvs. att de går ut på att träna de motoriska grundformerna samt andra grovmotoriska övningar. I övningen då eleverna ska åla står läraren i slutet av långmattan och sänker ner en rockring sakta medans eleverna ålar över mattan, läraren säger till eleven att om han inte är snabb nog så blir han fångad. Detta blir enligt läraren ett lekfullt sätt att höja motivationen i övningen som annars inte är speciellt rolig. Sedan används 2 korsade rockringar som eleverna ska ta sig igenom utan att nudda ringarna. Läraren varierar ringarna så att eleverna får ta sig igenom på olika sätt. Genom detta menar läraren att eleverna tränar koncentration och kroppskontroll.

Nästa moment är att eleverna spelar bollspelet King. Vilket i stora drag går ut på att man har 4 rutor där man står en person i varje ruta, sedan slår eller kastar man en boll in i någon av de andras rutor. Bollen får bara studsas en gång i varje ruta och studsas den fler studs utan att personen i rutan lyckas putta vidare bollen så åker man ut. Denna övning väljer läraren att göra med eleverna för att de ska träna sig att kunna spela ett spel tillsammans med andra elever då detta spel ofta förekommer på raster och är något som ofta leder till konflikt med

kamraterna på grund av att dessa 2 pojkar inte klarar av att erkänna fel och det ofta blir bråk om regler.

Efter detta följer ett moment med styrka då eleverna får göra olika styrkeövningar med den egna kroppen som belastning. Killarna peppar varandra i övningarna och säger ”kom igen” och ”detta klarar du” till varandra.

Det sista momentet är kondition och eleverna ska jogga i 3 min runt salen. Detta berättar läraren är ett återkommande moment som de har i slutet av varje lektion då dessa killar har mycket dålig kondition och behöver träna uthållighet.

Lärare Y- Lektion 3

Den 3:e lektionen på Fyllingeskolan består av en lektion men två pojkar vilka båda går i samverkansklass varav den ena har diagnosen Autism.

Första momentet består av uppvärmning på långmatta likt de två tidigare lektionerna med fokus på grovmotoriska övningar. Det som läraren gör annorlunda här är att endast ge muntliga instruktioner vilket han förklarar med att eleverna känner så väl till övningarna då de gjort dem förut samt att de har lättare att ta till sig muntliga instruktioner och tränar detta.

Andra momentet under lektionen är samma bollspel som under föregående lektion - King men syftet är inte det samma. För dessa två elever är inte regler och orättvishet ett problem utan här ligger fokus på det sociala samspelet och träning i att handtera en boll öga - hand koordination.

Efter följer likt den föregående lektionen momentet med styrka och avslutningsvis löpning runt salen för att träna kondition och uthållighet.

Kompletterande samtalsintervju

Under samtalsintervjun diskuterar vi motivation och hur läraren motiverar eleverna. Läraren anser det viktigt att själv vara positiv och alert inför övningarna, att själv visa att han som lärare tycker att det är roligt för då för han över det på eleverna. Sedan anser läraren det viktigt att känna varje enskild elev för att på så sätt veta hur man bäst motiverar just den eleven. Att känna till elevens intressen och speciellt då det gäller elever med diagnoser som asperger och autism anser läraren det särskilt viktigt eftersom de ofta har ett specialintresse som de är extremt ”insnöade” på. Läraren tar ett exempel med en elev som hade ett oerhört intresse för tåg och det enda sättet att få eleven att delta under idrotten var att koppla allting de gjorde till just tåg, t.ex. så kunde en hinderbana vara vägen från en stad till en annan med backar och tunnlar som de skulle åka igenom med ”tåget”.

Yttre motivationshöjande saker att ta till kan också vara att sätta guldstjärnor eller andra klistermärken för eleven då han/hon klarat en övning eller att någon gång ge dem en guldta. Läraren berättar om hur viktigt det är med tydliggörande för många av de elever som har specialidrott. Läraren visar ofta själv övningarna eftersom många elever har lättare att ta till sig en bild av hur man ska göra en övning i stället för att man enbart talar om med ord. Läraren menar att en av fördelarna med specialidrott är att eleven ofta kan och vågar på ett annat sätt än i en stor grupp då rädslan för att misslyckas i den stora gruppen blir mer påtaglig då eleven inte har samma förutsättningar som sina kamrater. Läraren menar att det oftast går att anpassa övningarna under en idrottslektion så att alla elever kan delta bara man tänker igenom övningarna ordentligt innan. Han tar exempel som att balansgång kan man ha både en låg och en hög bom eller en bänk brevid bomen som alternativ att gå på. I basket kan man ha olika bollar då det kan vara svårt eller skrämmande för vissa elever att använda en vanlig basketboll. Man kan ha lösa basketkorgar att hänga på olika höjder i ribbstolarna.

4.4 Lärare Z

Lärare Z- Lektion 1

Läraren vi observerat är en specialidrottslärare med många års erfarenhet av undervisning i idrott och hälsa samt specialidrott för elever med olika funktionsnedsättningar. Stor erfarenhet har läraren av elever med olika fysiska funktionsnedsättningar.

Första lektionen är med en elev som har en CP- skada och använder en stå- stol som stöd då han tar sig fram. Han har en försenad motorisk utveckling, svårigheter med koordinationen, grovmotoriken samt öga- hand koordination.

Läraren inleder lektionen med att berätta för eleven vad de ska göra på lektionen. Första momentet är en motorisk bana som han själv ska ta sig igenom med sin stå- stol. Det är koner som han ska gå slalom igenom, en ramp som han ska ta sig över, en station med koner uppställda på en upphissad bom som han ska försöka kasta ner med hjälp av ärtpåsar, basketkorg som ska prickas och bandymål som han ska skjuta mot. De moment som han ska kasta är speciellt till för att han behöver träna att få upp sin arm då han har svårt för detta samt för öga- handkoordinationen. Eleven gör två varv i banan med sin stå- stol och sedan går han ett varv utan stolen men med läraren som stöd. Då eleven har gjort banan blir nästa moment

stretchning och läraren hjälper eleven att stretcha ut armar och ben då eleven har felställningar och spänningar i dessa.

Nästa moment blir bollspel då läraren hänger upp en ballongboll i ett rep som eleven och läraren sedan passar emellan sig. Därefter spelar läraren fotboll mot eleven med en stor boll som eleven får putta med hjälp av sin stå- stol.

Lärare Z- Lektion 2

Den andra lektionen på skolan är med en flicka som har en utvecklingsstörning med motoriska svårigheter samt svårigheter att förstå instruktioner.

Det första momentet under lektionen består av att läraren har en genomgång av vad en stegmätare är och hur den används. Flickan ska ha stegmätaren varje dag för att sedan skriva ner hur långt hon gått, detta ska översättas i mil och så ska läraren och flickan tillsammans titta på en karta som läraren gjort för så att hon kan se hur långt hon gått och hur lång tid det tar att gå från Halmstad till Göteborg. Detta ser läraren som en motivationshöjande faktor för flickan som inte tycker att det är speciellt kul att vara fysiskt aktiv. Läraren berättar att han dessutom kan få ett pris då hon tagit sig fram till målet "Göteborg".

Nästa moment är jonglering då läraren introducerar en mängd olika jongleringsredskap som de provar tillsammans. Eleven får genom detta träna sig på att fokusera och koncentrera sig.

Kompletterande samtalsintervju

Läraren berättar att 80 % av eleverna som har specialidrott har en försenad motorisk utveckling varav att mycket fokus blir på den motoriska utvecklingen med de grundmotoriska färdigheterna, grovmotoriska övningar samt finmotorik. Läraren anser att man borde försöka fånga upp de elever som har en motorisk försening mycket tidigare än vad man gör idag.

Redan på förskolan hade läraren viljat gå in och titta på barnen i deras lek för att kunna hitta de barn som ev. skulle behöva extra stöd i sin motoriska utveckling. Läraren anser det lika viktigt att göra tester i motorisk utveckling som i de språktester som görs idag i förskolan.

Strukturen ser läraren som viktig i all undervisning av elever i specialidrott och särskilt viktig då det gäller elever med diagnosen asperger och autism då dessa elever är oerhört beroende av en tydlig struktur. För dessa elever använder läraren ofta förtydligande med hjälp av bilder.

Motivation anser läraren inte är något problem vad gäller de elever hon har för närvarande då de flesta är mycket positiva då de kommer till lektionerna. Motivationshöjande faktorer ser hon som t.ex. att ha med sig nya material till lektionen så som nya bollar och annat material som eleven inte tidigare sett. Det gör att eleven tycker det är spännande för de vet att läraren

ibland kommer med något nytt som de får testa på. Beröm är något som läraren använder mycket, hellre att hon ger beröm för det som går bra än att påpeka det som går mindre bra. Läraren anser det även viktigt att kännas till elevens intressen vilket gör det lättare för henne att styra lektionen i en riktning som intresserar eleven.

Läraren ser inte begränsningar utan försöker hitta möjligheter för anpassning av olika övningar, lekar och bollsporter så att även den som har någon form av svårigheter kan delta på sina villkor.

Under samtalsintervjun med lärare Y och Z berättade de hur det går till då en elev blir berättigad till specialidrott.

Villkoren för att en elev ska vara berättigad till SPU- idrott, dvs. specialundervisning i idrott är följande. Processen börjar med att en begäran kommer från antingen habiliteringen, skolsköterskan, eller föräldrarna om att eleven behöver särskild undervisning i idrott och hälsa. Därefter genomför specialidrottsläraren ett observationsprogram med eleven.

Observationsprogrammet som används i kommunen är utformat av de 3 specialidrottslärare som finns i kommunen. De har valt att själva konstruera ett observationsprogram då de anser att andra färdiga observationsprogram som finns att tillgå så som t.ex. MUGI- programmet inte är tillräckligt täckande. Det som man tittar på i observationsprogrammet är:

- * Grundmotoriska färdigheter- åla, krypa, gå, springa, rulla, hoppa och stödja.

- * Grovmotorik- så som hänga, rotera och balans.

- * Finmotorik- eleven får skriva sitt namn och då tittar man på vilken hand eleven skriver med samt penngreppet.

- * Öga- handkoordination

- * Koncentration

- * Intressen

Anser sedan specialläraren att eleven är i behov av SPU- idrott ska åtgärden skrivas in i elevens åtgärdsprogram och beslutet ska skrivas under av Rektor och föräldrar.

5. Diskussion

I diskussionen kommer vi att koppla samman tidigare forskning från vår teoridel med den empiri vi samlat in genom våra observationer samt göra en jämförelse och analys. För att kunna analysera och jämföra lärarnas arbetssätt har vi valt att dela in diskussionen utefter de

områden som våra frågeställningar är formulerade utefter.

5.1 Hälsa

Annerstedt (2007) menar att hälsoinriktad fysisk aktivitet handlar om att vara fysiskt aktiv av hälsoskäl, att man vill må bättre, hålla sig frisk och orka mer. Det är den hälsoinriktade fysiska aktiviteten vi vill jobba med i förskolan och skolan. Det är den som främjar en livslång fysisk aktivitet. Här är det processen man fokuserar på och inte prestationen. Det vi kunnat se då vi gjort våra observationer är att lärarna har haft ett positivt och uppmuntrande sätt gentemot eleverna där fokus har legat på att eleverna ska utvecklas personligen och aldrig i jämförelse med någon annan. En av lärarna poängterade särskilt inställningen till eleven, att eleven aldrig ska behöva känna att han/hon misslyckas. Läraren anpassade därför hela tiden övningen så att eleven i slutändan trots allt skulle få känna att han klarade den. Vi menar att detta är viktigt då man arbetar som idrottslärare, skolan är enligt oss ingen plats där idrotten ska vara prestationsinriktad utan vi som lärare i idrott och hälsa bör fokusera på processen dvs. elevens utveckling och extra stort fokus blir på just hälsa och utveckling då vi arbetar med elever som har någon funktionsnedsättning. Enligt Kostenius & Lindqvist (2006, s. 36) är målet för ett salutogent hälsoarbete att bidra till att människors KASAM bevaras, respektive stärks för dem med svag KASAM. Det är det salutogena hälsoarbetet vi vill ha i fokus då vi arbetar som idrottslärare. Då fokuserar vi på att hitta lösningar för att överskrida de hinder som eleven har och vi ser elevens möjligheter istället för hindren.

5.2 Barns motoriska utveckling

Genom den forskning vi gjort kring hur lärare arbetar med att utveckla elevens motorik inom specialidrott har vi kunnat koppla den teori vi fått fram med de resultat vi fått av våra observationer. Då lärarna som vi observerade berättade att 80 % av eleverna som har specialidrott har en motorisk försening kände vi att vår forskning och frågan om hur lärare arbetar med dessa elever därmed kändes relevant. Både Reid & Todd (2006) och Gillberg (1992) nämner att barn med autism har svårigheter med motoriken och att motorisk träning för dessa barn är ett försummat område. Asmervik m. fl. (2001) skriver att ADHD innebär att man har en för höjd aktivitetsnivå, hög impulsivitet, svårt med uppmärksamheten och motoriken. Många av observationerna vi gjorde var specialidrottslektioner med elever som hade diagnoserna autism, asperger och ADHD vilka alla enligt ovan nämnda författare är elever som har en eftersatt motorik. Lärarna har haft fokus på grovmotoriken på de lektioner

vi observerade och övningarna bestod i hinderbanor samt övningar på lågmatta med moment så som åla, krypa, rulla, gå, springa, hoppa och stödja dvs. de motoriska grundformerna. Samtliga lärare ansåg att fokus i stort sett alltid ligger på elevens motoriska utveckling under deras idrottslektioner då som tidigare nämnts 80 % av de elever som har specialidrott har en motorisk försening.

Vi har genom den forskning vi gjort förstått att det inte finns någon mall för hur man arbetar med barn och funktionsnedsättningar i idrottssammanhang utan det gäller att ha kunskap om följande:

- *Barns normala motoriska utveckling
- *Kunskaper om övningar o moment som tränar grov och finmotoriken
- *Elevens funktionsnedsättning
- *Elevens personliga egenskaper
- *Elevens intresse dvs. vad som motiverar eleven

Vi kan konstatera att en idrottslärare bör ha kunskaper om dessa punkter för att kunna planera sin idrottsundervisning som är utvecklande för eleven i fråga. Har läraren inte kunskap om t.ex. autism och betydelsen av struktur, svårigheter för eleven gällande sociala interaktioner och kommunikation så går det inte att lägga upp en gynnsam undervisning för dessa elever då struktur och tydliggörande är grunderna i att kunna arbeta med dessa elever. Det såg vi tydliga exempel på under våra observationer där lärarna var kunniga i elevens funktionsnedsättning samt personliga egenskaper och visste vilka elever som det gick att t.ex. ändra om i schemabilderna för och vilka elever som strikt behöver följa det från början uppsatta schemat för att känna den trygghet som gör det möjligt att arbeta med dem. Holmqvist (2004) menar att eftersom kommunikationen är en av de stora svårigheterna har barn med autism svårt att ta till sig det talade språket och för mycket talat språk runt barnen skapar förvirring, därför är användandet av bilder och scheman i form av bilder en metod som används för att underlätta förståelsen för barnet. ”Schema och visuella bilder är en form av artefakt som gör att personen kan hantera sin situation bättre, men dessa innebär inte självklart att lärande sker” .s. 64 Holmqvist (2004) med hänvisning till (Säljö 2000). För elever med autism kunde vi se under observationerna att det så gott som för samtliga elever användes schemabilder för att tydliggöra lektionens olika moment vilket tydligt syntes att det gav eleven den struktur som han/hon behövde.

Som idrottslärare är det viktigt att ha kunskap om barns motoriska utveckling för att kunna lägga upp idrottsundervisningen på en för eleven lämplig nivå. Utgår man som idrottslärare från det man vet om barns ”normala” motoriska utveckling kan man lättare se vad som brister i utvecklingen hos de elever man arbetar med inom specialidrotten. Viktigt att ha med sig är som Jagtoien m.fl. (2002) menar att det finns både en kronologisk samt biologisk ålder. Så det går inte bara att anta att eleven ligger på en viss nivå motoriskt bara för att han/hon är i en viss ålder. Dessa skillnader blir givetvis ännu större då vi arbetar med specialidrott där den biologiska åldern kan skilja oerhört mellan barn i samma kronologiska ålder. Många elever med olika typer av funktionsnedsättning kanske aldrig kommer att komma i fas med sin kronologiska ålder vad gäller motorisk utveckling och det gäller att vi möter dem på den nivå de befinner sig och att sätta rimliga krav på deras prestationer och de utmaningar vi ger dem.

5.3 Anpassning

Anpassad fysisk aktivitet handlar enligt Jagtoien m.fl. (2002) om att kunna anpassa sin idrottsundervisning så att den passar även den som har ett funktionshinder och att hon/han kan vara med på idrotten. I den anpassade fysiska aktiviteten integreras den funktionshindrade med de övriga eleverna medan inom specialidrotten sker undervisningen mer individuellt eller i mindre grupper tillsammans med andra med funktionsnedsättningar.

Farrell (2004) beskriver att det ligger på skolans ansvar att aktivt leta efter hinder i idrottshallen som stoppar eleverna till att delta och vara med i undervisningen.

Under samtalen men lärarna framgick att det går att anpassa övningar och lekar under en ”vanlig” idrottslektion som gör att även elever med funktionsnedsättningar kan delta. Ett konkret exempel på detta var balansgång där läraren använde sig av både en låg och en hög bom eller en bänk bredvid bommen som alternativ att gå på. I basket kan användning av olika bollar tex., gummiboll, pilatsboll eller stora ballonger då det kan vara svårt eller skrämmande för vissa elever att använda en vanlig basketboll. Basketkorgen kan hängas upp på olika höjder i ribbstolarna. Det gäller att vara kreativ som idrottslärare och att framförallt se möjligheterna i stället för hindren. För elever med ett funktionshinder blir det lätt att just hindret stoppar eleven till att lära sig. Elevens eget hinder blir på så vis hindret till målet. Därför kan inte för höga mål sättas för eleven utan vägen till målet bör ses som det viktigaste målet och ju högre målet är desto svårare blir lärandet. Det kopplar vi till det *relationella perspektivet* där läraren intar ett synsätt att eleven är i behov av särskilt stöd och alltså inte

med behov av särskilt stöd. Det handlar enligt Persson (2007) om att anpassa undervisning och stoff till skilda förutsättningar för lärande hos eleven. I ett relationellt perspektiv ses elevens svårigheter i relation till de krav som omgivningen och miljön ställer, dvs eleven är i svårigheter i vissa situationer. Detta indikerar att förändringar i omgivningen förutsätts kunna göra det möjligt för eleven att klara av exempelvis vissa av skolans mål.

Detta kopplat vi till Aron Antonovskys salutogena perspektiv som beskrivs i Elevvårdsutredning (SOU 2000: 19) där salutogenes betyder läran om hälsans ursprung. Istället för att fokusera på sjukdomen och hindret är strävan att hitta botemedel som på så sätt ändrar perspektivet från sjukdomen mot att hitta lösningar i att leva med sitt hinder i olika miljöer. Eleven är alltså i svårigheter i de miljöer om omgivningen inte lyckas anpassa för eleven, lyckas man med anpassningen så kvarstår inte längre hindret för eleven. På så sätt blir det upp till oss som idrottslärare att anpassa lektionen så att alla elever kan delta och vi behöver kunna se möjligheterna i stället för begränsningarna. Eleven som är i behov av särskilt stöd har rätt till en likvärdig utbildning, detta betyder inte hon eller han ska ha samma undervisning som alla andra elever. Utan undervisningen ska formas på så vis att varje elev har olika behov och förutsättningar. Dock blir det den stora utmaningen för skolan och läraren att kunna möta varje elevs olikheter.

5.4 Motivation

Annerstedt (2007) menar att för att främja en livslång aktiv livsstil är det viktigt att få eleverna motiverade och att ta tillvara deras intressen. Det vi kunnat se genom våra observationer samt genom de samtal vi fört med lärarna är att lärare som undervisar i specialidrott anser att motivationen hos eleverna är avgörande för hur mycket det går att arbeta med en elev under en lektion. De anser att det är av största vikt att känna eleven o dess intressen för att kunna lägga upp en gynnsam undervisning för eleven o dess utveckling. Annerstedt (2007) menar vidare att alla elever inte kan tycka att allt är roligt eller meningsfullt för just dem men då gäller det att känna sina elever, veta vad de tycker om och vad som motiverar dem. Under observationerna såg vi att lärarna använder sig av elevens intressen för att locka dem till fortsatt aktivitet under lektionen så som att spela elevens favoritlåt eller använda moment med bollar för elever som gillar det. Lärarna ger belöningar till eleverna så som att låta den autistiska eleven som tycker om att snurra på lock få avsluta lektionen med det. Det framkom även genom samtal med lärarna att de använder sig av

belöningar så som t.ex. klistermärken. Allt detta är för eleven motivationshöjande och kan för elever i specialidrotten bli helt avgörande för om han eller hon ska göra den tänkta övningen. För elever med diagnoser så som autism, asperger, ADHD som vi observerat märktes tydligt vikten av att känna eleven o dess intresse för att hitta rätt motivation då dessa elever ofta har ett specialintresse.

Grunden för att kunna arbeta med en elev inom vilket ämne som helst är att eleven är motiverad att lära sig och att prova nya saker. Speciellt viktigt blir motivationen då eleven har någon form av svårighet inom ämnet eftersom svårigheten begränsar elevens möjligheter. Vissa elever drivs av en egen inre motivation, när de möter en ny uppgift blir de ”taggade” att försöka klara den och de upplever glädje och får starkare självkänsla då de lyckas. Medan andra elever känner sig omotiverade och ibland till och med rädda då de ser en ny uppgift framför sig som de inte tidigare ställts inför. De ser snarare misslyckandet som det kan innebära om de inte klarar utmaningen än den glädje och självkänsla de skulle få om de klarar den. Frågan är vad som får oss att få så olika inställning då vi ställs inför en utmaning? Ligger det i våra gener, vår uppväxt eller erfarenhet? Det finns säkert många bitar som påverkar hur vi blir när det gäller att känna motivation men våra erfarenheter tror vi är den starkast bidragande faktorn och där har vi som lärare en viktig roll. Att som lärare ha en positiv syn på eleverna och ge dem positiv feedback och uppmuntran är viktigt för att de ska våga anta nya utmaningar likväl som att förstå och respektera elevers oro eller ointresse och kunna hitta vad som motiverar olika elever. De själva måste känna att utmaningen är något de kan klara av för att man ska behålla motivationen hos eleverna. Motivationen är det som driver oss att kämpa och den tappar vi då målet är för svårhanterligt samtidigt som det inte bör vara för enkelt för då blir det ingen utmaning för oss.

5.5 Inkludering

Specialpedagogik menar Asmervik m. fl. (2001) grundar sig i den ”vanliga” pedagogiken men inom specialpedagogik praktiserar man mer individualisering, mindre barngrupper och fler vuxna. Ahlberg (2009) menar att man med ett alltför individualiserat arbetssätt kan förlora möjligheten till samspel. Möjligheten att ta del av andra elevers erfarenheter och kunskaper uteblir. Det vi såg under observationerna var att i specialidrotten sker undervisningen i mycket små grupper. På många av de lektioner vi observerade hade läraren undervisning med en, två eller tre elever samtidigt. Det vi ställde oss frågande till var om inte de elever som

hade enskild undervisning gick miste om det sociokulturella lärande som hade kunnat ske om eleven hade fått delta i undervisning med fler elever samtidigt. Lärarnas svar på detta var att många av de elever som har stora svårigheter speciellt inom autism skulle störas för mycket av att andra elever fanns med på lektionen vilket hade gjort att de inte kunnat fokusera på det de skulle göra. Reid och Todd (2006) menar att inte enbart den fysiska färdigheten sätter stop för elever med autism då det gäller lagidrott utan även den sociala interaktionen som krävs i lagidrott, social interaktion är en av grundstolparna i problematiken för barn med autism. Fysisk aktivitet som inte kräver lagaktivitet eller hög färdighet kan därför vara mer lämpligt för barnet med autism.

Här kommer vi in på integrering och inkludering. Integrering av personer med funktionsnedsättningar i samhället är något som Holmqvist (1995) skriver om. Holmqvist beskriver dock detta genom att använda ordet integrering. Vilket för oss, mer innebär att den som ska integreras anpassas till sammanhanget för att passa in. Personen blir närvarande fysiskt i samma lokaler och det är mer upp till personen själv att passa in än vad det är för omgivningen att anpassa sig. Vi skulle i stället vilja använda ordet inkludering där det i stället handlar om att omgivningen ska anpassas efter personen i fråga, både vad gäller miljö, socialt och undervisning. Omgivningen bjuder in personen i fråga och är beredda att möta och anpassa sig för att situationen ska bli så bra som möjligt. Inkludering måste vara målet vad gäller allt arbete med människor. Men inkludering behöver inte alltid innebära att vara en del av ett större sammanhang så som t.ex. en klass utan inkludering för en person behöver inte innebära samma sak för en annan. För inkludering kan lika gärna vara att tillhöra en liten grupp där man känner sig trygg och känner gemenskap med de i gruppen. Känslan av inkludering är alltså individuell, hur mycket vi pedagoger än försöker skapa en känsla av inkludering så är det alltid eleven själv som avgör vad som är inkludering för just honom eller henne.

Vi anser alltså att vi bör sträva efter inkludering men att se till varje individ och försöka tänka vad som kan vara inkludering för just den personen. "En skola för alla" är inte något enkelt begrepp då långt ifrån alla personer med funktionshinder skulle kunna fungera att gå t.ex. inkluderade i vanliga skolan just p.g.a. att det inte skulle vara en bra miljö för dem att vistas i den ljudnivån och den fysiska miljön som en vanlig skola innebär. Vi menar att man måste se till varje individ vad som är bäst för dem men tror absolut på att många fler personer med funktionsnedsättning skulle kunna bli en del av skolan och samhället än vad de är idag bara vi

var beredda att anpassa oss och bjuda in dessa personer. Det skulle gynna både deras egen utveckling och omgivningens utveckling mot att få kunskap och bli mer bekväma med att personer med funktionsnedsättning finns runt omkring oss. Vi hoppas att samhället kommer utvecklas mot inte bara ”en skola för alla” där vi möter individen utifrån dess förutsättningar, utan även ”ett samhälle för alla”.

5.6 Metoddiskussion

Under vår forskningsprocess har vi ständigt gått tillbaka till våra frågeställningar och syfte för att forskningens resultat ska vara i enlighet med det vi hade för avsikt att undersöka. Enligt Kvale (1997) ska styrkan i forskningen ligga i en god validitet, vilket innebär om vi har observerat det vi från början avsett att observera. Detta kan vi förstå ifall resultatet svarar på våra frågeställningar som på så sätt ger studien en god validitet eller giltighet (Kvale, 1997). Empirin som samlats in har gjorts under tre dagar med nio observationstillfällen. Med detta underlag anser vi att resultatet som beskrivs i diskussionen stärks och de tolkningar som gjorts utifrån litteraturgenomgången och empirin är rimlig.

Den första observationen gjordes som en pilotobservation för att ”testa” ifall vår observationsmall höll för undersökningen. Då vi fick den empirin som behövdes för fortsatta studier ansåg vi att inga ändringar behövdes göra i observationsmallen och därför har vi med den i resultatet. Under de nio observationstillfällena använde vi oss av samma mall för att bevara trovärdheten och noggrannheten i insamlingen av empirin vilket stärker reliabiliteten (Kvale, 1997). Reliabilitet kan även beskrivas som studiens tillförlitlighet och en faktor som kan ha orsakat osäkerhet gällande reliabiliteten kan vara distrahering då vi som observatörer har varit med i idrottshallen. Våra observationer avslutades med kompletterande samtalsfrågor som gav resultatet en mer komplett bild och stärkte studiens validitet.

5.7 Sammanfattad diskussion

Sammanfattningsvis vill vi konstatera att vi har fått en god kännedom om hur lärare arbetar inom specialundervisningen i idrott och - hälsa för att utveckla elevers motorik. De frågeställningar vi ställde oss har vi fått svar på. Lärarna arbetar med stort fokus på elevernas grovmotorik då 80 % av de elever som har särskild undervisning i idrott och hälsa har en motorisk försening. Vi har sett goda exempel på olika övningar som används för att få med de motoriska grundformerna så väl som exempel på hur övningar kan anpassas för att passa den

enskilde elevens behov. Vi ställde oss även frågan om hur man inkluderar elever med funktionsnedsättning. Inkludering behöver inte alltid innebära att vara en del av ett större sammanhang så som t.ex. en klass utan inkludering för en person behöver inte innebära samma sak för en annan. För inkludering kan lika gärna vara att tillhöra en liten grupp där man känner sig trygg och känner gemenskap med de i gruppen.

Ledordet för att kunna arbeta med denna grupp av elever kan vi efter denna forskning konstatera är motivation. Elevens motivation framkom under observationerna samt de kompletterande samtalen med lärarna vara det som var helt avgörande för om läraren skulle kunna bedriva undervisning med eleverna. Särskilt avgörande visade sig detta vara för de elever som har diagnosen autism då lärarna poängterade vikten av att känna varje enskild elev och dess intressen för att kunna lägga upp en undervisning som var gynnsam för eleven och dess utveckling. Har man kunskaper om elevens normala motoriska utveckling, kunskaper om övningar och moment som tränar grov och finmotoriken, elevens funktionsnedsättning, personliga egenskaper och intresse dvs. vad som motiverar dem så har man en stabil grund för att kunna arbeta med en gynnsam utveckling för en elev som är i behov av särskild undervisning i ämnet idrott och hälsa, vilket benämns specialidrott.

5.8 Fortsatt forskning

Efter den forskning vi gjort har vi fått fram en röd tråd i hur de lärare vi studerat arbetar med att utveckla elevers motorik samt hur inkludering sker. Det vi känner efter denna studie är att det hade varit intressant att bredda forskningen. Vi har endast hunnit med att titta på ett begränsat antal lektioner och lärare i en kommun. I en fortsatt forskning hade det varit intressant att gå vidare ut i landet och observera fler lärare i fler kommuner för att se om den röda tråd vi sett under vår forskning hade varit genomgående även där eller om det hade gått att avläsa skillnader mellan kommunerna. Det framkom under vår studie att så gott som alla elever under våra observationer var pojkar, vilket ställde oss frågan om det även ser ut så i övriga kommuner i landet. En fortsatt forskning hade därför kunnat bedrivas ur ett genusperspektiv då frågorna hade kunnat riktas mot om pojkar är överrepresenterade i specialundervisningen i idrott och hälsa och i så fall hur detta kommer sig.

6. Referenser

Ahlberg, A.(2009). *Specialpedagogisk forskning*. Lund: Studentlitteratur

Alvesson, M & Sköldberg, K (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Annerstedt, C. (2007). Att lära sig vara lärare i idrott och hälsa.

Asmervik, S, Ogden, T, Rygvold. A-L.(2001). *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur

Barnombudsmannen. (2002). *Barnombudsmannens årsrapport; Många syns inte men finns ändå*. Stockholm: Reuter och Reuter Förlag AB

Denscombe, Martyn (2004). *Forskningens grundregler. Samhällsforskarens handbok i tio punkter*. Studentlitteratur, Lund.

Ejvegård, Rolf (2003). *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur (3:e uppl)

Elevvårdsutredning SOU 2000: 19. (2000). *Från dubbla spår till elevhälsa: i en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

Farrell M. (2004). *Special educational needs*. London: Paul Chapman Publishing

Gillberg, C. (1999). *Autism och autismliknande tillstånd hos barn, ungdomar och vuxna*. Stockholm: Natur och Kultur.

Holmqvist, M. (2004). *En främmande värld*. Lund: Studentlitteratur.

Jagtoien, G-L, Hansen, K. & Annerstedt, C. (2002). Motorik, lek och lärande.

Kostenius, C, Lindqvist, A-K. (2006). *Hälsovägledning*. Lund: Studentlitteratur

- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lillemyr, O F. (2002). *Lek - upplevelse - lärande*. Stockholm: Liber
- Nylén, U. (2005). *Att presentera kvalitativa data*. Framställningsstrategier för empiriredovisning. Liber, Stockholm
- Patel, R & Davidson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B. (2007). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber
- Powell, S. Jordan, R. (1997). *Autism and learning A guide to good practice*. Great Britain: David Fulton Publishers.
- Reid, G., & Todd, T. (2006). Increasing Physical Activity in Individuals With Autism. *Focus on Autism and Other Development Disabilities, Vol 21, Nr 3*, s. 167-176.
- Skolverket (1994) *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet, Lpo 94* Stockholm: Fritzes
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/H0014.pdf